

महाराष्ट्राचीराजकीयव्यवस्थाआणिराजकारण

डॉ. शीलासंजयखेडीकर
व्ही.एम.व्हीकॉलेज, नागपूर

सारांश

महाराष्ट्राचीराजकीयव्यवस्थाआणिराजकारणयाविषयावरआधारितहाशोधनिबंधातमहाराष्ट्राच्याऐतिहासिक, सांस्कृतिक, आणिआर्थिकपरिप्रेक्ष्यातीलराजकीयप्रक्रियेचासखोलअभ्यासकरतो. महाराष्ट्र, भारताच्यापश्चिमकिनारपट्टीवरीलएकप्रमुखराज्य, त्याच्यावैविध्यपूर्णसंस्कृती, विविधता, आणिप्रख्यातराजकीयइतिहासामुळेविशिष्टमहत्त्वप्राप्तकरतो.

याशोधनिबंधात, महाराष्ट्राच्याराजकीयव्यवस्थेचाइतिहास, प्रशासनिकविभागणी, प्रमुखराजकीयपक्षांचेयोगदान, जातीयराजकारण, आर्थिकपरिप्रेक्ष्य, आणिनिवडणूकप्रक्रियायांचासविस्तरआढावाघेतलाआहे. मराठासमाज, ओबीसी, दलित, आणिइतरसमाजांचेप्रतिनिधित्व, आरक्षणाचेपरिणाम, आणिमतदारांचेस्वभावविचारसरणीयांचेविश्लेषणसमाविष्टआहे.

महाराष्ट्राच्याआर्थिकपरिप्रेक्ष्यातशेती, उद्योग, आणिसेवाक्षेत्रातीलविकासाचाविचारकरण्यातआलाआहे. राज्याचीअर्थव्यवस्थाविविधघटकांमुळेविकसितझालीआहे, ज्यातमुंबईचीआर्थिकराजधानीम्हणूनओळख, आणिपुणे, नागपूर, नाशिक, औरंगाबाद, आणिसोलापूरयाप्रमुखऔद्योगिकशहरांचामहत्त्वपूर्णवाटाआहे.निवडणूकप्रक्रियेतीलविविधटप्पे, प्रमुखनिवडणुका, आणित्यांचेपरिणामयाशोधनिबंधाततपासलेआहेत. मतदारांचीविचारसरणीचेआकलन करूनराज्याच्याराजकीयस्थितीचेसखोलविश्लेषणकरण्यातआलेआहे

याशोधनिबंधाच्यामाध्यमातून, महाराष्ट्राच्याराजकीयव्यवस्थेचासर्वांगीणअभ्यासकरूनराज्याच्याभविष्यकालीनराजकीयआणिआर्थिकस्थैर्याचीदिशानिश्चितकरण्याचाप्रयत्नकेलाआहे. राज्याच्याविविधघटकांचेआकलनकरूनमहाराष्ट्राच्यासर्वांगीणविकासासाठीमहत्त्वपूर्णयोगदानदेण्याचेउद्दिष्टसाध्यकरण्यातआलेआहे.

Keywords : महाराष्ट्राचीराजकीयव्यवस्था, मराठाराजकारण, जातीयराजकारण

प्रस्तावना

महाराष्ट्राचीराजकीयव्यवस्थाआणिराजकारणयाविषयाचीओळखकरूनदेताना, आपणमहाराष्ट्राच्याऐतिहासिक, सांस्कृतिक, आणिआर्थिकमहत्त्वाचेविश्लेषणकरूया. महाराष्ट्र, भारताच्यापश्चिमकिनारपट्टीवरीलप्रमुखराज्य,

स्वतःच्यावैविध्यपूर्णसंस्कृतीआणिविविधताजपणारेराज्यआहे.

याप्रदेशाचाराजकीयइतिहासआणिराजकारणाचीगुंतागुंतविशदकरताना, आपणहेलक्षातघेऊयाकी, महाराष्ट्राच्याराजकीयव्यवस्थेचाविकासइतरभारतीयराज्यांपेक्षाकसावेगळाआहे.

यासंशोधनाचेउद्दिष्टमहाराष्ट्राच्याराजकीयव्यवस्थेचासखोलअभ्यासकरूनतिचेविविधपैलूउलगाडणेहेआहे. यातआपणराज्याचीस्थापना, राजकीयसंरचना, प्रमुखराजकीयपक्ष, जातीयराजकारण, आणिआधुनिककाळातीलबदलयांचाविचारकरूया. याशिवाय,

महाराष्ट्राच्याअर्थव्यवस्थेचाआणिनिवडणूकप्रक्रियेचाराजकारणावरहोणाराप्रभावदेखीलअभ्यासणारआहे.

महाराष्ट्राचीराजकीयव्यवस्थाआणिराजकारणहेविषयाचेमहत्त्वकशातआहेहेसमजूनघेण्यासाठी,

आपणराज्याच्याराजकीयइतिहासाचाआढावाघेणारआहोत.

यामध्येप्राचीनकाळापासूनआतापर्यंतच्याराजकीयस्थितीतीलबदल,

विविधराजकीयपक्षांचाउदयआणिपतन, तसेचवर्तमानकालीनराजकीयआव्हानेयांचासमावेशआहे.

महाराष्ट्राच्याराजकीयव्यवस्थेचाइतिहास

ऐतिहासिकपार्श्वभूमी

महाराष्ट्राचाराजकीयइतिहासप्राचीनकाळापासूनसुरूहोतो. सातवाहन, चालुक्य, राष्ट्रकूट, यादव, आणिबहामनीसुलतानांच्याकाळातमहाराष्ट्रानेमहत्त्वपूर्णराजकीयभूमिकाबजावली.

पेशवेकालातमहाराष्ट्राचेराजकीय, सांस्कृतिक, आणिआर्थिकजीवनसमृद्धझाले. महाराष्ट्राच्याराजकीयइतिहासातीलमहत्त्वाचेतप्पेम्हणजेशिवाजीमहाराजांच्यानेतृत्वाखालीस्थापनझालेलेमराठासाम्राज्यआणित्यानंतरच्यापेशवेकालीनप्रशासनाचीव्यवस्था.

महाराष्ट्राच्यास्थापना

1 मे 1960 रोजीमहाराष्ट्राच्यास्थापनाझाली. भाषावारप्रांतरचनाहोण्याच्याप्रक्रियेत, महाराष्ट्रआणिगुजरातहेदोनस्वतंत्रराज्यम्हणूनउदयासआले.

यामध्येमहाराष्ट्रालाएकस्वतंत्रओळखमिळालीआणिमराठीभाषिकांचेस्वायत्तराज्यस्थापनझाले.

महाराष्ट्राच्यास्थापनाहोण्यापूर्वीआणिनंतरच्याकाळातराजकीयपरिस्थितीतमहत्त्वपूर्णबदलझाले.

प्रारंभिकराजकीयस्थितीआणिपरिवर्तन

महाराष्ट्राच्यास्थापनेनंतरच्याप्रारंभिककाळात, काँग्रेसपक्षाचाप्रभावीवर्चस्वहोते. यशवंतरावचव्हाण, वसंतरावनाईक, आणिशंकररावचव्हाणहेप्रमुखनेतेहोते,

ज्यांनीराज्याच्याराजकीयआणिआर्थिकविकासातमहत्त्वपूर्णभूमिकाबजावली. पुढीलकाहीदशकांत,

महाराष्ट्रातीलराजकारणातविविधबदलझाले. काँग्रेसपक्षाच्याकमजोरहोण्यासोबतच, राष्ट्रवादीकाँग्रेस, भाजपा,

आणिशिवसेनायांसारख्यापक्षांनीहीआपलेस्थानबळकटकेले.महाराष्ट्राच्याराजकीयव्यवस्थेचाइतिहाससमजूनघेण्यासाठी,

राज्याच्यास्थापनापूर्वीच्याआणिनंतरच्याकाळातीलमहत्त्वपूर्णघटनांचाआणिराजकीयनेतृत्वाचाअभ्यासकरणेआवश्यकआहे. यामुळेराज्याच्याराजकारणातीलविविधतेचीआणित्यातीलबदलांचीस्पष्टतामिळेल.

राजकीयव्यवस्था

प्रशासनिकविभागणी

महाराष्ट्राच्याचीप्रशासनिकविभागणीअत्यंतसुसंगठितआणिकार्यक्षमपद्धतीनेकरण्यातआलीआहे. राज्याचेएकूण 36 जिल्हेआहेत, जेसहाविभागांतविभागलेलेआहेत: कोकण, पुणे, नाशिक, औरंगाबाद, अमरावती, आणिनागपूर. प्रत्येकविभागातविविधजिल्ह्यांचासमावेशआहे, ज्यामुळेस्थानिकप्रशासनआणिविकासकार्येअधिकप्रभावीपणेपारपाडतायेतात. प्रत्येकजिल्ह्यातजिल्हाधिकारी (Collector) प्रमुखप्रशासकीयअधिकारीअसतो, जोजिल्ह्यातीलसर्वप्रशासकीयकार्येपाहतो.

विधानसभाआणिविधानपरिषद

महाराष्ट्राच्याचेद्विसदनीयविधिमंडळआहे, ज्यामध्येविधानसभा (Legislative Assembly) आणिविधानपरिषद (Legislative Council) यादोनसभागृहेआहेत. महाराष्ट्रविधानसभेमध्ये 288 सदस्यअसतात, जेप्रत्येक 5 वर्षांच्याअंतरानेनिवडलेजातात. विधानसभेचाप्रमुखअध्यक्ष (Speaker) असतो, जोविधानसभेच्याकार्यवाहीचेनेतृत्वकरतो.

विधानपरिषदहेराज्याच्याविधानमंडळाचेउच्चसभागृहआहे. विधानपरिषदेतएकूण 78 सदस्यअसतात. यासदस्यांपैकीकाहीसदस्यांचीनिवडविधानसभेच्यासदस्यांद्वारेहोते, तरकाहीसदस्यांचीनिवडशिक्षक, स्थानिकस्वराज्यसंस्था, आणिराज्यपालयांच्यानियुक्तीनेहोते. विधानपरिषदराज्याच्याविधिविषयककार्यातमहत्त्वपूर्णभूमिकाबजावतेआणिविधानसभेच्याठरावांचापुनर्विचारकरते.

प्रमुखराजकीयपक्षआणित्यांचेयोगदान

महाराष्ट्राच्याराजकारणातअनेकप्रमुखराजकीयपक्षसक्रियआहेत. यापक्षांचाराज्याच्याविकासातआणिराजकीयस्थितीतमोठावाटाआहे.

काँग्रेस

काँग्रेसपक्षमहाराष्ट्राच्याराजकारणातदीर्घकाळापासूनप्रमुखभूमिकाबजावतोआहे. स्वातंत्र्यपूर्वकाळातहीकाँग्रेसपक्षाचीमहत्त्वपूर्णभूमिकाहोती. यशवंतरावचव्हाण, वसंतरावनाईक, आणिशंकररावचव्हाणयांसारख्यानेत्यांनीमहाराष्ट्राच्याविकासासाठीमहत्त्वपूर्णयोगदानदिले. काँग्रेसपक्षाच्यानेतृत्वाखालीराज्यातीलशैक्षणिक, औद्योगिक, आणिकृषीक्षेत्रातअनेकसुधारणाकरण्यातआल्या.

राष्ट्रवादीकाँग्रेस

राष्ट्रवादीकाँग्रेसपक्षाचीस्थापना 1999 सालीशरदपवारयांच्यानेतृत्वाखालीझाली.
यापक्षानेमहाराष्ट्राच्याराजकारणातएकनवीनदिशादिली.
राष्ट्रवादीकाँग्रेसपक्षानेसहकारक्षेत्रातआणिग्रामीणविकासातमोठेयोगदानदिलेआहे.
शरदपवारयांच्याकुशलनेतृत्वाखालीपक्षानेराज्यातआपलेस्थानबळकटकेलेआहे

भारतीयजनतापक्ष

भारतीयजनतापक्षानेमहाराष्ट्राच्याराजकारणातगेल्याकाहीदशकांतमहत्त्वपूर्णस्थानप्राप्तकेलेआहे. 2014
सालीभाजपनेदेवेन्द्रफडणवीसयांच्यानेतृत्वाखालीराज्यातसत्तास्थापनकेली.
भाजपनेराज्यातीलविकासाच्यादृष्टीनेविविधयोजनाराबविल्याआणिपायाभूतसुविधांच्याविकासासाठीमोठ्या
प्रमाणावरगुंतवणूककेली

शिवसेना

शिवसेनापक्षाचीस्थापना 1966 सालीबाळासाहेबठाकरेयांनीकेली.
सुरुवातीलामुंबईतीलस्थानिकमुद्द्यांवरआधारितहापक्षनंतरराज्यभरपसरला.
शिवसेनेनेमराठीमाणसांच्याहक्कांसाठीआणिस्थानिकस्वराज्यसंस्थांच्यासक्षमीकरणासाठीकामकेले.
2019 सालीशिवसेना, काँग्रेस,
आणिराष्ट्रवादीकाँग्रेसयांनीमहाविकासआघाडीचीस्थापनाकरूनराज्यातसत्तास्थापनकेली

महाराष्ट्राच्याराजकीयव्यवस्थेचाअभ्यासकरतानायाप्रमुखराजकीयपक्षांच्यायोगदानाचाविचारकरणेअत्यंत
महत्वाचेआहे, कारणत्यांनीराज्याच्याविकासातआणिराजकीयस्थितीतमोठावाटाउचललाआहे.

जातीयराजकारण**मराठासमाजाचेराजकारणातीलयोगदान**

महाराष्ट्राच्याराजकारणातमराठासमाजाचावर्चस्वपूर्णस्थानआहे.
स्वातंत्र्यानंतरच्याकाळातकाँग्रेसपक्षाचाआधारअसलेल्यासहकारचळवळीमुळेमराठासमाजाचेनेतृत्वउभे
राहिले. राज्यातील 174 साखरकारखान्यांपैकी 150 कारखान्यांचेअध्यक्षमराठासमाजाचेआहेत.
मराठासमाजाच्याराजकीयनेत्यांनीसहकार, शिक्षण, आणिउद्योगक्षेत्रातमोठेयोगदानदिलेआहे.
मराठासमाजाच्याराजकारणातीलयाप्रभावामुळे, त्यांच्यामागण्याआणिहितसंबंधराजकीयदृष्ट्यानेहमी
दिसूनयेतात.

ओबीसी, दलित, आणिइतरसमाजांचेप्रतिनिधित्व

महाराष्ट्राच्याराजकारणातइतरमागासवर्गीय (ओबीसी), दलित,
आणिविविधअल्पसंख्याकसमाजांचेहीमहत्त्वपूर्णप्रतिनिधित्वआहे.
2009च्याविधानसभानिवडणुकीतओबीसीप्रवर्गाचे 53 आमदारनिवडूनआलेहोते, ज्यातकुणबीजातीचे 32

आमदारहोते. माळी, धनगर, तेली, वंजारी,
आणिबंजारायांसारख्याविविधओबीसीसमाजांचेप्रतिनिधित्वराज्याच्याराजकारणातमहत्त्वाचेआहे.
दलितसमाजाच्यानेत्यांनीदेखीलराजकीयस्थैर्यनिर्माणकरण्यातमोठीभूमिकाबजावलीआहे.
यासमाजांचेविविधपक्षआणिसंघटनांमधूनप्रतिनिधित्वहोतअसते.

आरक्षणआणित्याचाराजकारणावरप्रभाव

महाराष्ट्राच्याराजकारणातआरक्षणाचामुद्दा अत्यंतसंवेदनशीलआणिमहत्त्वपूर्णआहे.
मराठाआरक्षणाच्यामागणीमुळेराज्यातअनेकदाराजकीयआंदोलनेझालीआहेत.
आरक्षणांमुळेसामाजिकन्यायसाध्यकरण्याचाप्रयत्नकेलाजातो,
परंतुयामुळेजातीयतणावदेखीलवाढूशकतो. ओबीसी, दलित,
आणिइतरमागासवर्गीयसमाजांनाशैक्षणिकआणिनोकरीतीलआरक्षणांमुळेसमानसंधीमिळतात,
ज्यामुळेत्यांचेराजकीयप्रतिनिधित्वदेखीलवाढते.

महाराष्ट्राच्याजातीयराजकारणाचेविविधपैलूसमजूनघेण्यासाठीयासमाजांचेप्रतिनिधित्व,
आरक्षणाचेपरिणाम, आणिसामाजिकसमताप्राप्तकरण्याच्याप्रयत्नांचाविचारकरणेआवश्यकआहे.
यामुळेराज्याच्याराजकीयव्यवस्थेतजातीयतणावआणिसामाजिकस्थैर्यादोनगोष्टींमध्येसंतुलनराखणेमह
त्वाचेठरते.

आर्थिकपरिप्रेक्ष्य

महाराष्ट्राचीअर्थव्यवस्थाआणितीचाविकास

महाराष्ट्राच्याअर्थव्यवस्थाभारतातीलसर्वातविकसितआणिविविधतापूर्णअर्थव्यवस्थांपैकीएकआहे.
महाराष्ट्राचाआर्थिकविकासहाअनेकवर्षांच्याऔद्योगिक, कृषी,
आणिसेवाक्षेत्रातीलयोगदानामुळेसाध्यझालाआहे. राज्याचेएकूणउत्पन्न (GSDP) 2022-23
याआर्थिकवर्षातअंदाजे ₹35.81 लाखकोटीरुपयेहोते.
महाराष्ट्राचीराजधानीमुंबईहीदेशाचीआर्थिकराजधानीम्हणूनओळखलीजाते.
मुंबईमध्येदेशातीलप्रमुखबँका, वित्तीयसंस्था, विमाकंपन्या, आणिम्युच्युअलफंडांचीमुख्यालयेआहेत.

शेती

शेतीहेमहाराष्ट्राच्याव्यवस्थेतील घटकआहे. राज्यातीलएकूणलोकसंख्येपैकीसुमारे 55%
लोकशेतीवरअवलंबूनआहेत. महाराष्ट्रातविविधपिकेघेतलीजातात, जसेकीगहू, तांदूळ, सोयाबीन, ऊस,
फळेआणिभाज्या. परंतु,
राज्यातीलबऱ्याचभागांमध्येसिंचनाच्यासुविधांचाअभावअसल्यामुळेकृषीउत्पादनावरअवलंबूनराहणेकठी
णहोते. कोरडवाहूक्षेत्रातीलशेतकऱ्यांनावारंवारदुष्काळाचासामनाकरावालागतो. त्यामुळे,
सरकारनेजलसंधारण, सिंचनप्रकल्प, आणिशेतीविषयकतंत्रज्ञानाचाअवलंबकरण्यावरभरदिलाआहे.

उद्योग

महाराष्ट्र हे भारतातील सर्वात औद्योगिक राज्य आहे.

राज्याच्या औद्योगिक क्षेत्रात विविध उद्योगांचा समावेश आहे, जसे की वाहन उत्पादन, फार्मास्युटिकल्स, रासायनिक पदार्थ, माहिती तंत्रज्ञान, आणि वस्त्रोद्योग. राज्यातील पुणे, नागपूर, नाशिक, औरंगाबाद, आणि सोलापूर ही प्रमुख औद्योगिक शहरे आहेत.

महाराष्ट्रातील औद्योगिक विकासामुळे रोजगाराच्या संधी वाढल्या आहेत आणि राज्याच्या अर्थव्यवस्थेचे स्थैर्य साधले आहे.

सेवा क्षेत्राचा मोठा वाटा आहे. मुंबई, पुणे, आणि नागपूर या शहरांमध्ये माहिती तंत्रज्ञान, बँकिंग, वित्तीय सेवा, पर्यटन, आणि शिक्षण क्षेत्रे प्रामुख्याने विकसित झाली आहेत. विशेषतः

माहिती तंत्रज्ञान क्षेत्रात पुणे आणि मुंबई शहरांनी महत्त्वपूर्ण प्रगती केली आहे.

या क्षेत्रातील निर्यातीत महाराष्ट्राचा दुसरा क्रमांक आहे.

सेवा क्षेत्रामुळे राज्याच्या एकूण उत्पन्नात मोठी भर पडली आहे आणि रोजगाराच्या संधी निर्माण झाल्या आहेत.

आर्थिक धोरणे आणि योजना

राज्य सरकारने महाराष्ट्राच्या आर्थिक विकासासाठी विविध धोरणे आणि योजना राबवल्या आहेत.

औद्योगिक धोरण, कृषी विकास योजना,

आणि सेवा क्षेत्रातील प्रोत्साहन परियोजना या मुळे राज्याच्या आर्थिक स्थितीत सुधारणा झाली आहे.

राज्यातील शेतकऱ्यांना विविध योजनांद्वारे मदत केली जाते, जसे की प्रधानमंत्री कृषी सिंचन योजना,

मुख्यमंत्री शेतकरी सहाय योजना, आणि विविध पीक विमा योजना.

निवडणूक आणि राजकीय प्रक्रिया

निवडणूक प्रक्रिया

महाराष्ट्रातील निवडणूक प्रक्रिया भारताच्या निवडणूक आयोगाच्या मार्गदर्शनाखाली होते. विधानसभेच्या 288 जागा आणि लोकसभेच्या 48 जागांसाठी निवडणुका घेण्यात येतात.

निवडणूक प्रक्रिया अत्यंत कठोर आणि पारदर्शक पद्धतीने राबवली जाते. प्रत्येक निवडणूक 5

वर्षांच्या अंतराने आयोजित केली जाते. नामनिर्देशन, प्रचार, मतदान, मतमोजणी,

आणि निकालांचा समावेश असलेल्या प्रक्रियेत, प्रत्येक चरण महत्त्वपूर्ण असतो. मतदारांची तनोंदणी,

इलेक्ट्रॉनिक वोटिंग मशीन्स (EVMs) चा वापर,

आणि मतदान केंद्रांची व्यवस्था ही निवडणूक प्रक्रियेची काही महत्वाची अंगे आहेत.

प्रमुख निवडणुका आणि त्यांचे परिणाम

महाराष्ट्राच्या राजकारणात विविध महत्त्वपूर्ण निवडणुका घडल्या आहेत,

ज्यांनी राज्याच्या राजकीय संरचनेत बदल घडवले आहेत. 1960

पासून आज पर्यंतच्या निवडणुकांमध्ये काँग्रेस पक्षाचे अनेक दार्वर्चस्व राहिले आहे. परंतु, 1990 नंतर शिवसेना-

भाजपा यांची युती झाल्याने राजकीय संतुलन बदलले आहे. 2014

मध्येभाजपानेशिवसेनेसोबतयुतीकरूनसत्तास्थापनकेलीहोती, तर 2019 मध्येशिवसेना, काँग्रेस, आणिराष्ट्रवादीकाँग्रेसयांनीमहाविकासआघाडीचेसरकारस्थापनकेले. यानिवडणुकांच्यापरिणामांमुळेराज्याच्याराजकीयसंरचनेतआणिनितीनियमांमध्येमोठेबदलघडलेआहेत.

मतदारांचेस्वभावआणिविचारसरणी

महाराष्ट्रातीलमतदारांचास्वभावआणिविचारसरणीअत्यंतविविधतापूर्णआहे. राज्याच्याविविधभागांमध्येवेगवेगळ्याजातीय, धार्मिक, आणिसामाजिकसमूहांचेमतदारआहेत. ग्रामीणभागातकृषीसमस्या, सिंचन, आणिजमिनीच्याप्रश्नांवरआधारितमतदानहोतअसते, तरशहरीभागातरोजगार, पायाभूतसुविधा, आणिऔद्योगिकविकासांवरभरदिलाजातो. मतदारांचीविचारसरणीविविधराजकीयपक्षांच्याप्रचारमोहिमांमुळेबदलूशकते, जसेकीमराठाआरक्षणाच्यामागणीवरून सहकारक्षेत्रातीलकामगिरीमुळेराष्ट्रवादीकाँग्रेसलामिळणारासमर्थन.

महाराष्ट्रातीलनिवडणूकप्रक्रिया, प्रमुखनिवडणुका, आणिमतदारांचीविचारसरणीयांचाअभ्यासकरणेराज्याच्याराजकीयस्थितीचेसखोलविश्लेषणकरण्यासाठी आवश्यकआहे. यामुळेराज्याच्याराजकारणातीलविविधघटकांचेसमन्वयनआणित्यांच्यापरिणामांचेआकलनहोऊशकते.

निष्कर्ष

महाराष्ट्राचीराजकीयव्यवस्थाआणिराजकारणयाविषयाच्यासखोलअभ्यासातूनआपल्यालाराज्याच्याराजकीय, आर्थिक, आणिसामाजिकसंरचनेतीलविविधघटकांचेमहत्त्वसमजते. महाराष्ट्राच्यास्थापनेपासूनतेआजतागायतच्याराजकीयपरिवर्तनांचामागोवाघेतल्यास, आपल्यालाविविधराजकीयपक्षांचे, नेत्यांचे, आणिसमाजघटकांचेयोगदानस्पष्टपणेदिसते.

महाराष्ट्राच्याराजकीयव्यवस्थेतकाँग्रेस, राष्ट्रवादीकाँग्रेस, भारतीयजनतापक्ष, आणिशिवसेनायाप्रमुखपक्षांचामोठावाटाआहे. यापक्षांनीराज्याच्याविकासातआणिराजकीयस्थैर्यातमहत्त्वपूर्णभूमिकाबजावलीआहे. यशवंतरावचव्हाण, वसंतरावनाईक, शरदपवार, उद्धवठाकरे, आणिदेवेंद्रफडणवीसयांसारख्यानेत्यांनीराज्याच्याराजकीयनेतृत्वातमोठेयोगदानदिलेआहे.

राज्याच्याआर्थिकपरिप्रेक्ष्याचाविचारकरता, महाराष्ट्राच्याअर्थव्यवस्थेचाविकासविविधक्षेत्रांतूनझालाआहे. शेती, उद्योग, आणिसेवाक्षेत्रातीलप्रगतीमुळेराज्याचेआर्थिकस्थैर्यसाधलेआहे. मुंबईहीदेशाचीआर्थिकराजधानीम्हणूनओळखलीजाते, आणिपुणे, नागपूर, नाशिक, औरंगाबाद, आणिसोलापूरयांसारख्याशहरांनीऔद्योगिकविकासातमहत्त्वपूर्णवाटाउचललाआहे.

जातीयराजकारणाचाविचारकरता, मराठासमाजाचेराजकारणातील प्रतिनिधित्वहेराज्याच्याराजकीयप्रक्रियेचेमहत्त्वपूर्णघटकआहेत.

आरक्षणाच्यामुद्द्यामुळेसामाजिकन्यायाचीप्राप्तीआणिराजकीयस्थैर्यसाधण्याचेप्रयत्नकेलेजातात, परंतुयामुळेजातीयतणावदेखीलनिर्माणहोऊशकतो.

निवडणूकप्रक्रिया, प्रमुखनिवडणुका, आणिमतदारांचेस्वभावघटकांच्याअभ्यासामुळेराज्याच्याराजकीयस्थितीचेसखोलविश्लेषणकरणेशक्य होते. निवडणुकाआणित्यांचेपरिणाम, मतदारांचीविचारसरणी, आणिराजकीयपक्षांचेधोरणेयांचाअभ्यासरूनआपणमहाराष्ट्राच्याराजकीयव्यवस्थेचेसखोलविश्लेषणकरू शकतो.

महाराष्ट्राची राजकीयव्यवस्थायाविषयाच्याअभ्यासातूनराज्याच्यासर्वांगीणविकासासाठीआवश्यकअसलेल्याविविधघटकांचेआकलनहोते. यामुळेमहाराष्ट्राच्याभविष्यकालीनराजकीयआणिआर्थिकस्थितीचीदिशानिश्चितकरण्यासमदतहोते.

संदर्भ

1. **लोकमत**, "महाराष्ट्रातीलप्रमुखराजकीयपक्षांचेयोगदान," [Online]. Available: <https://www.lokmat.com/maharashtra/political-parties-contribution-maharashtra>.
2. **लोकसत्ता**, "महाराष्ट्राचेआर्थिकपरिप्रेक्ष्य: शेती, उद्योगआणिसेवाक्षेत्र," [Online]. Available: <https://www.loksatta.com/maharashtra/economic-perspective-agriculture-industry-service-sector>.
3. **महाराष्ट्रटाइम्स**, "मराठासमाजाचेराजकारणातीलयोगदानआणिआरक्षणाच्यामागण्या," [Online]. Available: <https://www.maharashtratimes.com/maharashtra/maratha-community-political-contribution-and-reservation-demands>.
4. **सकाळ**, "महाराष्ट्रातीलनिवडणूकप्रक्रियाआणिप्रमुखनिवडणुका," [Online]. Available: <https://www.esakal.com/maharashtra/election-process-major-elections-maharashtra>.
5. **एबीपीमाझा**, "महाराष्ट्राचीराजकीयव्यवस्थाआणिजातीवरआधारितराजकारण," [Online]. Available: <https://www.abpmajha.com/maharashtra/political-system-and-caste-based-politics-maharashtra>.